

Synopsis

Investigatio, quae hoc brevi scripto continetur, incohatur investigando, quibus auctoribus antiquis recentioribusque usus sit Prešeren ille in poemate *Krst pri Savici* appellato; constat enim poetam Slovenum doctissimum nec non peritissimum Romanorum carminum existimatorem fuisse. Ex pluribus locis comparatis coniectura capitur Lucanum quoque, poetam epici carminis quod *Pharsalia* inscribitur, adnumerandum esse iis auctoribus, ex quibus quasi e fontibus Prešeren hausit. Qui aucricis sententia non tantum ratione loquendi Lucani vestigia secutus est, sed, quod maioris momenti esse videtur, proposita quoque eius effinxit et expressit (e.g. ambobus in carminibus de saevis facinoribus belli civilis agitur; ut Pompeius et Črtomir in pugna victus ad feminam amatam revertit, a qua paulo post fortuna avellitur).

Izveček

V članku avtorica postavlja hipotezo, da je med rimske pesniške zglede, ki so vplivali na Prešerna med pisanjem *Krsta pri Savici*, treba prišteti tudi epika M. A. Lukana. Prešeren naj bi od Lukana prevzel tako slogovne kot emotivne in imaginativne prvne; med temi, globljimi vplivi velja omeniti zlasti motivno-tematske sestavine (motiv državljanske vojne, motiv poraženca, ki se zateče k ljubljeni ženski, a ga usoda odrta od nje).

Z raziskovanjem Prešernovih literarnih vzorov se je ukvarjalo bodisi starejše bodisi novejše prešernoslovje: literarni kritiki so se posvetili tako ugotavljanju posameznih snovnih in izraznih podobnosti kot preučevanju sorodnosti v stilu in tonu ter iskanju vzorov za motive oziroma motivne sklope na podlagi historično-komparativne metode¹.

¹ Za splošni pregled raziskav o Prešernovih literarnih vzorih, zlasti antičnih, prim. J. Kastelic, *Antični snovni elementi v Prešernovem Sonetnem vencu*, DiS 1943, str. 107-122; ID., *Antični snovni elementi v Prešernovem času, Odlomki iz inauguralne disertacije*, Ljubljana 1943, v *Iosephi Kastelic Opera selecta*, Ljubljana 1988, str. 17-31; ID., *Prešernova antika*, Novi svet 1949, str. 208-219; J. KOS, *Motivi Prešernovega Krsta pri Savici in evropska literatura*, v *Prešeren in njegova doba*, Koper 1991, str. 143-160 (že objavljeno v Slavistični reviji 1980); B. Paternu, *France Prešeren in njegovo pesniško delo*, II, Ljubljana 1977, str. 145 isl.

Med prešernoslovci prevladuje mnenje, da je poeziji slovenskega pesnika najgloblji pečat, ne samo motivno, ampak tudi jezikovno in stilno, vtisnila prav rimska književnost, oziroma da je Prešeren svoje pesniške tekste gradil s pomočjo tem, motivov in form, ki segajo nazaj v antiko, zlasti rimsko². To velja zlasti za osrednjo dobo njegovega ustvarjalnega opusa, ko mitološka imena in motivi iz antičnih književnosti nasploh niso le učeni okraski po klasicistični praksi, ampak se razrastejo v osrednje motive njegovega doživljanja sveta (Orfej, Prometej, Katon)³. Glede rimskih vzorov pa poudarjajo literarni kritiki skoraj brez izjeme vpliv latinskih avtorjev t.i. zlate dobe, medtem ko ostaja doprinos avtorjev t.i. srebrne dobe malodane neraziskan ali vsaj globoko v ozadju. Večjo pozornost bi med poavgustejskimi avtorji kot Prešernov antični literarni vzor zaslužil vsaj Mark Anej Lukan (39 po Kr. – 68 po Kr.), pesnik in deklamator Neronove dobe, avtor obsežne nedokončane epske pesnitve *Pharsalia* ali *Bellum civile* o državljanski vojni med Cezarjem in Pompejem.

Prešeren je Lukana gotovo poznal: da v njegovi zapuščini ni najti izvoda Farzalijske, ni bistveno, saj bi jo lahko poznal iz šolske antologije⁴ ali si jo izposodil v knjižnici ali pri Čopu⁵, ki Lukanovo delo omenja v svoji korespondenci s prijateljem Saviom⁶. Lukan je bil v dobi romantike sploh zelo priljubljen in bran avtor⁷. Vpliv Lukana na Prešernov opus sta registrirala že Calvi in Kos⁸. Calvi citira dva očitna namiga na Lukanovo poezijo. V epigram *Narobe Katon*, ki ga je leta 1945 naperil proti Stanku Vrazu, zagovorniku ilirizma, je Prešeren vključil Lukanov heksameter *Victrix causa diis placuit, sed victa Catoni* (I 128). M. Porcija Katona Utičana, heroja Lukano-

² Prim. B. Calvi, *Fonti italiane e latine nel Prešeren maggiore*, Torino 1958, str. 194; J. Kastelic (1949) cit., *passim*; F. Kidrič, *Prešeren 1800-1838, Življenje pesnika in pesmi*, Ljubljana 1938, XXIX isl.; J. KOS, *Primerjalna književnost*, Ljubljana 1987, str. 60 isl.; ID., *Prešeren in slovenska romantika*, Ljubljana 1970, str. 29; A. Zigon, *France Prešeren, poet in umetnik*, Celovec 1914, str. CLXXVII.

³ To tezo je razvil zlasti Kastelic v že omenjenih prispevkih (gl. op. 1).

⁴ F. Kidrič, cit., str. XXIX isl., omenja šolsko hrestomatijo, ki je vsebovala odlomke iz del trindvajsetih latinskih in petintridesetih grških avtorjev, ter literarno teorijo, ki »je bila izrazito prikrojena za potrebe poznavanja antičnih literatur« in ki je med drugimi literarnimi vrstami obravnavala tudi latinsko epiko. Čeprav učbenika avtorici prispevka žal nista bila dosegljiva, smemo domnevati, da sta obravnavala tudi Lukanovo pesnitev.

⁵ Glede Prešernovega odnosa do knjig prim. npr. J. Kos (1970), cit., str. 33-34.

⁶ V dopisu prijatelju Saviu z dne 31. januarja 1828 Čop omenja tedaj popularni Cassijev prevod Lukanove pesnitve. Gl. A. Slodnjak – J. Kos, *Pisma Matija Čopa*, I, Ljubljana 1986, str. 100.

⁷ Prim. W. Fischli, *Studien zum Fortleben der »Pharsalia« des M. Annaeus Lucanus*, Luzern 1944, str. 91 isl. in L. Paoletti, *La fortuna di Lucano dal Medioevo al Romanticismo*, A&R 1962, str. 144-157.

⁸ B. Calvi, cit., str. 11 ter J. Kos (1970), cit., str. 29 in opomba 23 na str. 281.

vega epa, ki si je po porazu pri Tapsu vzel življenje, omenja pesnik tudi v Krstu pri Savici (*Ah, da te jenja ta skeleti rana, / ne boš posnel Katona Utikana*). Ker je v Prešernovem delu antični junak vedno pozitivno označen, je mladane nedvomno, da je njegov vir Lukan, ne pa Horacij⁹, ki Katona le bežno omenja, ali pa celo Avguštín (Katona kot samomorilca in pogana Avguštín v *De civitate Dei*¹⁰ ni mogel postaviti za zgled). Svobodoljubnega Prešerna je očitno monumentalna figura borilca proti tiraniji, ki v Lukanovem delu zadobi skoraj nadčloveške poteze in postane simbol brezupnega boja za svobodo, močno prevzela. Kastelic je celo mnenja, da je v Krstu pri Savici Katon Utičan projekcija Črtomirovega odpora proti Valjihunu in torej posredno Prešernovega odpora proti reakcionarnim razmeram na Slovenskem¹¹.

Literarni kritiki so registrirali le najvidnejše vplive Lukana na Prešerna. Natančnejša analiza antičnega epa razkrije še veliko, čeprav na prvi pogled manj evidentnih podobnosti, tako zunanjih, formalnih, kot idejnih in vsebinskih, zlasti v Uvodu v Krst pri Savici, ki je izrazito epski.

Seznam, ki so ga preučevalci Prešernove pesnitve ustvarili pri raziskovanju vzorov, ki naj bi vplivali na izoblikovanje motivike Krsta, sega od Homerja do Prešernovih sodobnikov in je že tako dolg, da se ti možni viri sicer bolj izključujejo kot potrjujejo¹², vendar morda ne bo odveč, da se temu seznamu doda še eno ime, ime antičnega pesnika Lukana. Pri tem pa se seveda ne moremo odreči metodološki predpostavki, da možnih vzorov motivnega ali izraznega drobca pogosto ni mogoče identificirati z gotovostjo niti s pomočjo natančnejše analize¹³.

⁹ Horacija kot Prešernov literarni vzor omenja B. Calvi, *loc. cit.*

¹⁰ Možnost Avguštínovega vpliva na Prešerna omenja A. Slodnjak, *Slovensko slovstvo*, Ljubljana 1968, str. 125.

¹¹ Prim. J. Kastelic (1943), *cit.*, str. 218.

¹² Na Prešerna naj bi pri pisanju Krsta pri Savici vplivali Homer, Vergilij, Tasso, Voltaire, Chateaubriand, Manzoni, Njegoš, Kollar, Mickiewicz, Byron, Werner, Chamisso, Foquet, Bernardin de Saint Pierre, da omenim samo imena, ki se večkrat ponavljajo v spisih literarnih kritikov, ki so se posvetili tej problematiki; prim. B. Calvi, *cit.*, *passim*; H. R. Cooper, *Tasso and Prešeren's Krst pri Savici*, *Papers in Slovene Studies* 1976, str. 13-23; J. Debevec, *Virginija – Atala – Bogomila*, *DiS* 1903, str. 545-552; J. Kos (1987), *cit.*, str. 60 isl.; ID. (1991), *cit.*, *passim*; M. Murko, *Misli k Prešernovemu življenjepisu*, *LZ* 1901, str. 122-187, B. Paternu, *cit.*, str. 145 isl.; F. Petrč, *Literarno ozadje Prešernovega »Krstu pri Savici«*, *Sodobnost* 1940, str. 298-308; R. Štefan, *Prešeren in Mickiewicz*, *Slavistična revija* 1963, str. 181-198; J. Tominšek, *Temeljna vprašanja o Prešernovem »Krstu pri Savici«*, *LZ* 1905, str. 551-566.

¹³ Kako težko je določiti izvor motiva, ki izhaja iz antike in je prešel v repertoar moderne evropske književnosti, je razvidno iz naslednjega primera: vzor za obširno metaforo o hudourniku v 22. in 23. tercini Uvoda je Pinter iskal v Ovidijevih Fastih, omenjal pa je še Homerja, Vergilija in Lukrecija (L. Pinter, *Književne drobtinice*, Zbornik znanstvenih in poučnih spisov Maticе Slovenske, 1902, str. 150), Calvi v Tassu (*cit.*, str. 172-173), Kastelic v petem spevu Iliade (J. Kastelic (1943), *cit.*, str. 119, op.

Že glede izraznih reminiscenc velja osvetliti nekaj zanimivih podrobnosti med Lukanovo in Prešernovo pesnitvijo. Deveto tercino Uvoda zaključuje vznesen vzklik *kako strašna slepota je človeka*, kar je skoraj dobeseden prevod vzklika iz osmega verza¹⁴ Lukanovega proemija: *quis furor, o cives. Furor* pomeni zaslepljenost ali norost; upoštevati gre tudi dejstvo, da je proemij gotovo tisti del pesnitve, ki bralcu dalj časa ostane v spominu. Motiv lakote, ki premaga še tako utrjene trdnjave, iz desete tercine (*ko niso meč, sekira in lopata / jih mogle, lakota nepremagljiva / preti odpreti grada trdne vrata*)¹⁵, srečamo pri Lukanu v četrti knjigi, pri opisu obleganja in herojske smrti cesarjanca Vulteja na Krku (IV 409-410: *si sola recedat / expugnat quae tuta famas*); tudi znani Vultejev nagovor tovarišem iz iste epizode (IV 476-520) bi bil lahko vplival na Črtomirov govor pred bitko v Uvodu (tercine 11-17)¹⁶.

Prešernov opis boja se osredotoča na množičen poboj, ne pa na primer na dvoboje med posamezniki oziroma protagonisti: če se je tu pesnik zgledoval po antični predlogi, je bil še najverjetneje njegov vzor Lukan, ki je prvi epik, pri katerem stopi pri opisovanju bitk v ospredje masa vojakov¹⁷. Tipologija Prešernovega opisovanja vojaškega spopada torej zmanjšuje možnost, da bi slovenski pesnik našel neposredne spodbude zanj na primer pri Vergiliju¹⁸, vendar pa je treba upoštevati tudi dejstvo, da že sama sintetičnost podajanja v Uvodu onemogoča podrobnejše zaustavljanje pri dvobojih posameznikov.

Grozljiva scena nakopičenih mrličev tako v začetnem kot v zadnjem delu Uvoda je slična Lukanovemu opisu bojnega polja po bitki pri Farzalu, najznamenitejše epizode pesnitve, prim. VII 788-791: *cernit propulsa cruore / flumina et excelsos cumulis aequantia colles / corpora, sidentis in tabem spectat*

39), Gantar pa je dokazal, da je po vsej verjetnosti Prešernov vir enajsti spev Iliade (K. Gantar, *Se ena homerska prisposoda pri Prešernu*, JiS 1956-57, str. 223-224); prim. tudi J. Kos (1980), cit., str. 147-148. Tema je v antični književnosti topična, srečamo jo na primer tudi pri Vergiliju (*georg.* I 482 isl. in *Aen.* II 496 isl.) in pri Lukanu (VI 272 isl.).

¹⁴ Glede problema interpunkcije osmega verza Farzalije prim. A. Ernout, *Lucan B.C., I, 8-12*, RPh 1963, str. 186-188.

¹⁵ B. Calvi, cit., str. 172-173, se za isti motiv sklicuje na Tassov Osvobojeni Jeruzalem (V 91-92 in VI 3).

¹⁶ Vpliv antične književnosti na nagovore v Prešernu na splošno poudarjata B. Calvi, cit., str. 176-177 in J. Kastelic (1988), cit., str. 26.

¹⁷ Prim. P. Esposito, *Il racconto della strage. Le battaglie della Pharsalia*, Napoli 1987, str. 9-39 (poglavje z naslovom *Le battaglie in Virgilio e Lucano*).

¹⁸ Kritiki poudarjajo zlasti podobnosti med Krstom in tretjim spevom Eneide, kjer je Vergilij opesnil grško obleganje in vdor v Trojo, junakove govore in čudežno rešitev Eneja iz boja, ki so mu jo bogovi poklonili, ker ga je čakalo (kot tudi Črtomira) posebno poslanstvo. Prim. B. Calvi, cit., str. 169 in 219 ter J. Kos (1987), cit., str. 62-63 in ID. (1991), str. 151-152.

acervos. Krutost Cezarja, ki si po bitki z neprikritim veseljem paše oči na kupih mrličev (VII 786 isl.), se zrcali tudi v krvoločnosti Valjhuna, ki prav tako po boju preiskuje bojno polje.

Prešeren je verjetno odklanjal stilno nabreklost in patetičnost, ki sta za pesnika-retorja Lukana tipična in ki se kažeta tudi v teh verzih. Lukanov stilni vpliv pa je vendar možno zaslediti v hiperbolah, ki so v Uvodu pogošte: *kri ... / prelita napolnila bi jezero, krvava reka* ipd¹⁹.

V Krstu je presenetljiva podobnost med verzoma petnajste stance *bila je lepa, Bogomila!, tvoja / podoba, ki speljala ga je z boja* in Lukanovima verzoma iz sedme knjige (VII 675-6) *sed tu quoque coniux / causa fugae vultusque tui*. V obeh primerih gre na pesnikov nagovor ženski (Korneliji oz. Bogomili), ki je s svojo lepoto povzročila beg protagonista z bojnega polja in smrti v (nečastno) življenje. Zanimivo je, da je oba blaga, na svojo družico navezana heroja, ki se premagana vdata v poraz, doletela ista usoda: kritika ju je sprejela zelo hladno²⁰, osvetljevala njuno paradoksalnost in ju pogosto označevala celo za slabiča.

Glede dolžine pesnitve (pa seveda tudi verzni in kitičnih oblik) se je Prešeren zgledoval po pravilih romantičnega epa²¹, zunanja zgradba Krsta in torej oblikovanje pripovedne tehnike pa kljub temu kažeta veliko podobnosti s Farzalijo. Lukan nam v svojem delu najprej prikaže zgodovinsko situacijo in grozljivosti državljanske vojne (knjige I – VI), sledi opis odločilne bitke (VII). Pompej, ki se je bil z veliko težavo poslovil od žene, doživi poraz, a se reši, njegov povratek k družini pa je v znamenju zle usode (knjige VIII-X)²². Prešeren je dogajanje skrčil na minimum, vendar stičnih točk ne manjka, zlasti kar se tiče prvega dela: pesnik najprej uokvirira zgodovinsko situacijo; pesnitev doseže višek v opisu bitke, po kateri se poraženi protagonist zateče k ljubljeni ženski, a zopet doživi poraz, ki je obenem osebni in politični.

Glavni in neizpodbitni dokaz, da je bil Lukan Prešernu za vzor, pa ostaja vsebina, pojmovana kot motivno-tematska celota. Drugi antični, pa tudi več ali manj istodobni epi, ki bi lahko vplivali na Prešerna, obravnavajo brez izjeme boje med dvema narodoma: Homerjeva Iliada in Vergilijeva Eneida opesnjujeta vojno med Trojanci in Grki, Byronov *The Siege of Co-*

¹⁹ Za Lukanov stil, za katerega so taka »krvava« pretiravanja značilna, prim. npr. E. Fraenkel, *Lucan als Mittler des antiken Pathos*, v *Kleine Beiträge zur klassischen Philologie*, Roma 1964, str. 233 isl.

²⁰ Za Pompeja prim. *M. Annaei Lucani »Pharsalia«*, edited with English Notes by C. E. Haskins with an Introduction by W. E. Heitland, London 1887, str. LVI-LIX in E. Malcovati, *M. Anneo Lucano*, Milano 1940, str. 65; pozitivnejšo oceno o tem liku je dala moderna kritika, prim. W. R. Johnson, *Momentary Monsters. Lucan and His Heroes*, Itaca and London 1987, 67 isl. Za Črtomira prim. B. Paternu, cit., str. 83 isl.

²¹ Prim. B. Paternu, cit., str. 105 isl.

²² Upoštevati moramo tudi dejstvo, da Lukan svojega dela ni dokončal.

rinth opisuje boj med muslimanskimi napadalci in krščanskimi obleganci, Mickiewiczov *Konrad Wallenrod* obravnava vojno med poganskimi Litovci in krščanskimi križarji, Wernov *Das Kreuz an der Ostsee* je postavljen v čas poganskih Prusov, krščanskih Poljakov in nemških križarjev. Glavna tema Krsta pri Savici je bratomorna vojna: res čudno bi bilo, da bi Prešeren ne upošteval najbolj znanega antičnega epa na to tematiko, Lukanove Farzalije²³. Poleg tega pa mu je bila v sklopu latinske epike v obdobju duševne krize, ki jo je doživljal ob pisanju Krsta pri Savici, Farzalija verjetno bližja od Eneide, epa z mogočno teleološko miselnostjo.

Barbara ZLOBEC: LUCAN IN PREŠEREN

Summary

The problem of the sources for the *Krst pri Savici* is one of the most discussed subjects by Prešeren's scholars. The present article develops the hypothesis that Prešeren has been influenced by the Roman epic poet Lucan. In his work Prešeren quotes Lucan twice (in the epigram *Narobe Katon* and in the *Krst*); there are also proved Lucan's influences on the *Krst*, both formal and ideological, concerning the contents. It must be borne in mind that the poems which are usually regarded as Prešeren's sources (Byron's *Siege of Corinth*, Mickiewicz's *Konrad Wallenrod*, Werne's *Das Kreuz an der Ostsee*) deal with wars between two nations, on the contrary Lucan's central subject (and Prešeren's too) is civil war. It would seem quite strange, if Prešeren, who was fond of ancient literature, hadn't considered the most renowned Roman epic poem describing and blaming the horrors of civil wars.

Naslov:

mag. Barbara Zlobec

Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta

Aškerčeva 2, SI-1000 Ljubljana

²³ Lukan je vplival tudi na druge avtorje, ki so v tisti dobi v svojih delih opisovali bratomorne vojne, prim. npr. Manzonijev zbor iz drugega akta tragedije *Il Conte di Carmagnola*.